

INTERVIEW THEATERMAKER DRIES VERHOEVEN

Vanavond is de première van het project *Donkere Kamer* van Dries Verhoeven. In zijn werk speelt het publiek altijd een rol. Door Karin Veraart

Blind zien

Dries Verhoeven kijkt een beetje moeilijk als het woord ervaringstheater valt. Het gesprek in het café van Stadsschouwburg Amsterdam is al een tijdje bezig en hij brengt het zelf ter sprake – voorzichtig. We hebben het over zijn werk, over de weg die hij heeft afgelegd, zijn ontwikkeling als theatermaker zoals die resulteert in het project dat vanavond in première gaat: *Donkere Kamer*.

Verhoeven (36) heeft naam gemaakt met een heel specifiek soort theater. Hij wordt veel gevraagd, werkt over de hele wereld. *Donkere Kamer* maakte hij op uitnodiging van Johan Simons bij diens gezelschap in München; onder die vlag staat de voorstelling binnenkort ook in de Rabozaal van de Stadsschouwburg. Specifiek: in *Donkere Kamer* werkt hij met blinde performers. Ze filmen de stad die ze niet zien, München en nu ook Utrecht en Amsterdam. Bijvoorbeeld. Er is niet zomaar een label op het werk te plakken. Misschien is het soms eerder beeldende kunst.

Pakweg ieder jaar maakt hij er één, en zo is er een oeuvre van nu negen bijzondere voorstellingen ontstaan. De laatste komt voort uit de vorige, legt hij uit, zo gaat dat meestal. De toeschouwer zelf speelt bovendien een zekere rol. Altijd weer anders, maar nooit is het publiek alleen maar publiek in de traditionele zin. En het publiek is er dol op.

Zo was daar *Uw koninkrijk kome*, een van de eerste, in 2003. Op het festivalterrein ging je een gebouwtje binnen en kwam je in een kamer met geluiddicht glas: aan de andere kant daarvan nam iemand anders plaats. Je keek naar elkaar maar hoorde elkaar niet; door een acteursstem werd je steeds opmerkzaam gemaakt op iets van de ander.

Het maakte onzeker, maar ook

Dries Verhoeven Foto Peter Lipton

steeds nieuwsgieriger. Een beetje verward zei je elkaar uiteindelijk (eventueel) weer gedag.

'Ik probeer ontmoetingen te ensceneren. Het werk dient vaak geen ander doel dan jou, op dat ene moment, te laten kijken naar jezelf en je directe omgeving. Als publiek, als 'deelnemer', vind je iemand tegenover je die even onbekend is met de materie; niet iemand die vijf jaar theateropleiding en een Louis d'Or verder is. In dat laatste geval zou je het gevoel kunnen hebben dat je niet écht iemand ontmoet, niet wordt gezien. Ook als scenograaf dacht ik daar al over: hoe kan ik de realiteit een beslissende plek geven in de voorstelling.'

Ijsblokjes en zeep

Verhoevens 'roots' liggen in de scenografie. Hij volgde de opleiding aan de Toneelschool Maastricht. 'Heel conventioneel en technisch, redenerend vanuit: beeld moet imponeren, moet een suggestie wekken. Hoe suggestieer je een Griekse slagveld, ik noem maar wat. Daar was ik nooit naar op zoek. Ik dacht meer: hoe kun

je vanuit de vormgeving de performatieve actie beïnvloeden?'

Hij was assistent bij Jan Versweyeld van Toneelgroep Amsterdam; experimenteerde met video, met gereedschap, met ijsblokjes, met zeep, met bijenwas in voorstellingen van Marcus Azzini en Lotte van den Berg. En ook in die hoedanigheid viel Verhoeven al snel op. Het zag er heel mooi uit, én de acteurs moesten ook 'iets' met hun omgeving - een zeepvloer wordt glad, ijsblokjes smelten.

Zijn eerste echte schreden als theatermaker zette hij in Utrecht, waar Festival a/d Werf hem benaderde en verzocht als zodanig aan de slag te gaan. Op het festival was de relatie tussen beeldende kunst en theater vanouds sterk en voor Verhoeven lag er dus een kans een nieuwe weg in te slaan. Hij glimlacht: 'Het was een heel serieus verzoek en daardoor nam ik mezelf als maker meteen serieus.'

Nu zijn we tien jaar en vele voorstellingen verder en Utrecht is nog steeds geliefde uitvalsbasis. Een paar dagen na het interview hoort Verhoeven dat de Utrechtse Cultuurcommissie een positief subsidieadvies geeft aan de plannen: hij wordt een van de 'bewoners' van Huis a/d Werf, dat van productiehuis (waar mensen financiële en logistieke steun kunnen krijgen om zich te ontwikkelen) naar een zogenaamd makershuis wordt omgevormd, waar Verhoeven, collega Boukje Schweigman en andere gelijkgestemden met toegekend geld kunnen gaan werken. Bekend was dat het Festival a/d Werf ophoudt te bestaan in deze vorm; Verhoevens *Donkere Kamer* beleeft zijn Nederlandse première nu tijdens de allerlaatste editie.

Ervaringstheater zoals dat ooit opgeld deed, is het dus niet. 'Ik streef toch naar een grotere complexiteit in mijn werk. Er waren toentertijd veel

voorstellingen waarin je geblinddoekt werd rondgereden door verval- len fabrieken terwijl iemand met een veer over je wang streek. Voor iede- ren die dat een eerste of tweede keer meemaakt is dat geweldig. Je wordt als een kind in een soort fantasiewer- ld geplaatst. Maar daardoor kan zo'n ervaring ook vrijblijvend zijn.'

Hij denkt even na, zoekt naar een constante in zijn werk, een gemene deler. 'De wereld buiten het theater is vaak van grote invloed. Als er al een performer is, gidst die de toeschou- wer door de buitenwereld. Hij lacht: 'Gevolg daarvan is, dat ik maar 50 à 60 procent van tevoren weet, het ove- rige bepaal jijzelf, of bepaalt de bui- tenwereld.'

In 2005 was er *Sporenonderzoek*; in het Utrechtse Spoorwegmuseum dwaalde je tussen de treinen, koffert- je in de hand, mobiele telefoon in de andere. De beller vraagt je te vertel- len over schijnbaar futiele details uit je jeugd. En dan blijkt opeens dat je met graagte loopt te keuvelen over het tuinpad van je vader, en daar nog best sentimenteel van kan worden

ook. Aan het eind van de tocht vertelt de acteur jouw verhaal terug.

'Het idee was: je praat niet meer over het feit dat de vroegere bure- nen twee kinderen hadden die Sandra en Marcel heetten en dat daarnaast een naaimachinewinkel was en dat daar- voor altijd een Volkswagen Passat stond - al die dingen die in ons hoofd zitten en die je met niemand deelt omdat ze te lullig lijken - maar mis- schien zit daarin wel de kern van wie je bent.' In Frankrijk speelde het als *Mobile/Immobilie* in een verlaten ha- ven.

En zo loopt de ene over in de ande- re; ontstond *U bevindt zich hier* naar aanleiding van het besef dat er tus- sen jouw bed en dat van de bure- nen maar één wand zit - zo dichtbij maar toch veraf; en ging het daarna rich- ting *Life Streaming*, waarbij werd ge- poogd het verre Sri Lanka dichterbij te brengen.

'Ik vraag me regelmatig af hoe ik kan voortbouwen op het werk dat ik gemaakt heb. En dan is er opeens dat voorste' van Johans Simons dat me uitdaagt iets anders te doen. Laat

hier maar eens zien wat installatie- theater is, zei hij.'

Hier is München, met de Münch- ner Kammerspiele waar Simons in- tendant is. Een burgerlijke stad met een gerespecteerd stadstheater dat is gevestigd in de überchique Maximili- anstrasse vol Gucci, Armani en bont.

Het was geweldig. En verwarrend. 'In Duitsland is er een enorme be- hoefte aan mensen die iets tegenover het geijkte ensembltoneel zetten,

'Ik kwam erachter dat ik een romantisch ideaal op blinden projecteerde. Ik wilde hen zien als degenen die het ijdele publiek terecht zouden wijzen.'

maar er zijn maar weinig plekken die 'de vrije scène', zoals dat heet, bin- nenlaten. Johan is een pionier. Ik kreeg een hal, zijn acteurs en het ver- zoek iets te doen met de stad.'

Het gevecht kon beginnen. 'Wat be- treft veiligheid, vergunningen, zeker- heid is Duitsland de grootste ramp voor een theatermaker. Zodra je met je theater de stad in trekt, krijg je 800 brandweermannen mee. Uitleg- gen dat je niet alles onder controle hebt, komt niet aan in een land waar controle zo hoog in aanzien staat.

'In het theater zijn er de protocol- len. Ik moest lang van tevoren mel- den welke speler er op welke dag werd verwacht, dat werd dan geprint en bij de balie gelegd - maar ik kan niet op dag één zeggen waar de voor- stelling heen gaat. Bovendien vind ik het ridicuul dat die briefjes daar lig- gen voor mensen die blind zijn. Maar na een tijdje merk je dat je het den- ken een beetje verandert, en dan is het leuk om mee te pionieren.'

Geen acteurs van de Kammerspie- le, wel performers zocht hij aan: blind- de performers. Een concertpianiste

van 73, een musicalzangeres en een danser spelen mee in *Donkere Ka- mer* - ook in Utrecht en Amsterdam waar ze straks, net als in München, de winkelstraten rondom het thea- ter zullen verkennen, filmen en be- commentariëren. 'Het was als sceno- graaf interessant om te praten over 'zien' met mensen die nog nooit ge- zien hebben, met mensen voor wie de visuele behaagcultuur misschien helemaal niet van waarde is.

'Het was ook confronterend in ze- ker opzicht. Ik kwam erachter dat ik een romantisch ideaal op de blinden projecteerde, ik wilde hen zien als degenen die het ijdele publiek te- recht zouden wijzen. Maar zij vroe- gen zich af: waarom schamen ziende mensen zich zo voor hun ogen? Voor het feit dat ze keuzen maken op basis van het visuele? Waarom is het oog besmet en het oor bijvoorbeeld niet? Wij positioneren ons net zo goed en hebben zo onze (voor-)oordelen op basis van andere zintuigen.'

Vormonderzoek

Donkere Kamer is in zijn werk het meest een voorstelling in de traditio- nele zin van het woord. In Amsterdam kunnen per keer liefst 150 man in de zaal (waarbij iedereen op het toneel zit), veel voor 'een Verhoeven'. Hij is verheugd dat de schouwburg van zins blijkt vormonderzoek zo een plek te geven. Dit najaar komt ook zijn *Niemandland* hier te staan.

'Nu steeds meer festivals verdwij- nen, hoop ik dat Huis a/d Werf een vanzelfsprekende plek wordt waar discipline-overschrijdend werken en denken zichtbaar is, van waaruit loca- ties worden onderzocht, beeldend kunstenaars performatief werk kun- nen ontwikkelen en ondersteuning krijgen om dat ook elders te tonen.'

Hier sluimert een plan. 'Ik ga me de komende jaren meer in de beel- dende kunst ontwikkelen. In het mu- seum voel ik me als bezoeker soms meer op mijn plek dan in het theater omdat ik kan blijven staan voor een

kunstwerk dat me iets doet op dat moment van de dag op dat moment in mijn leven. Om door te lopen bij een ander werk - waardoor ik me schaam, mezelf tot de orde roep en actiever ga kijken. De wandelende kijker die je kan proberen te laten stilstaan is iets wat me in toenemen- de mate inspireert. Een ervaring die dóórsijpelt - en die niet wordt afge- sloten met applaus.'

Donkere Kamer, Nederlandse première vanavond op Festival a/d Werf, Utrecht; festivalaande- werf.nl. Op 27 & 28/5 in Stads- schouwburg Amsterdam (Brand- haarden); driesverhoeven.com